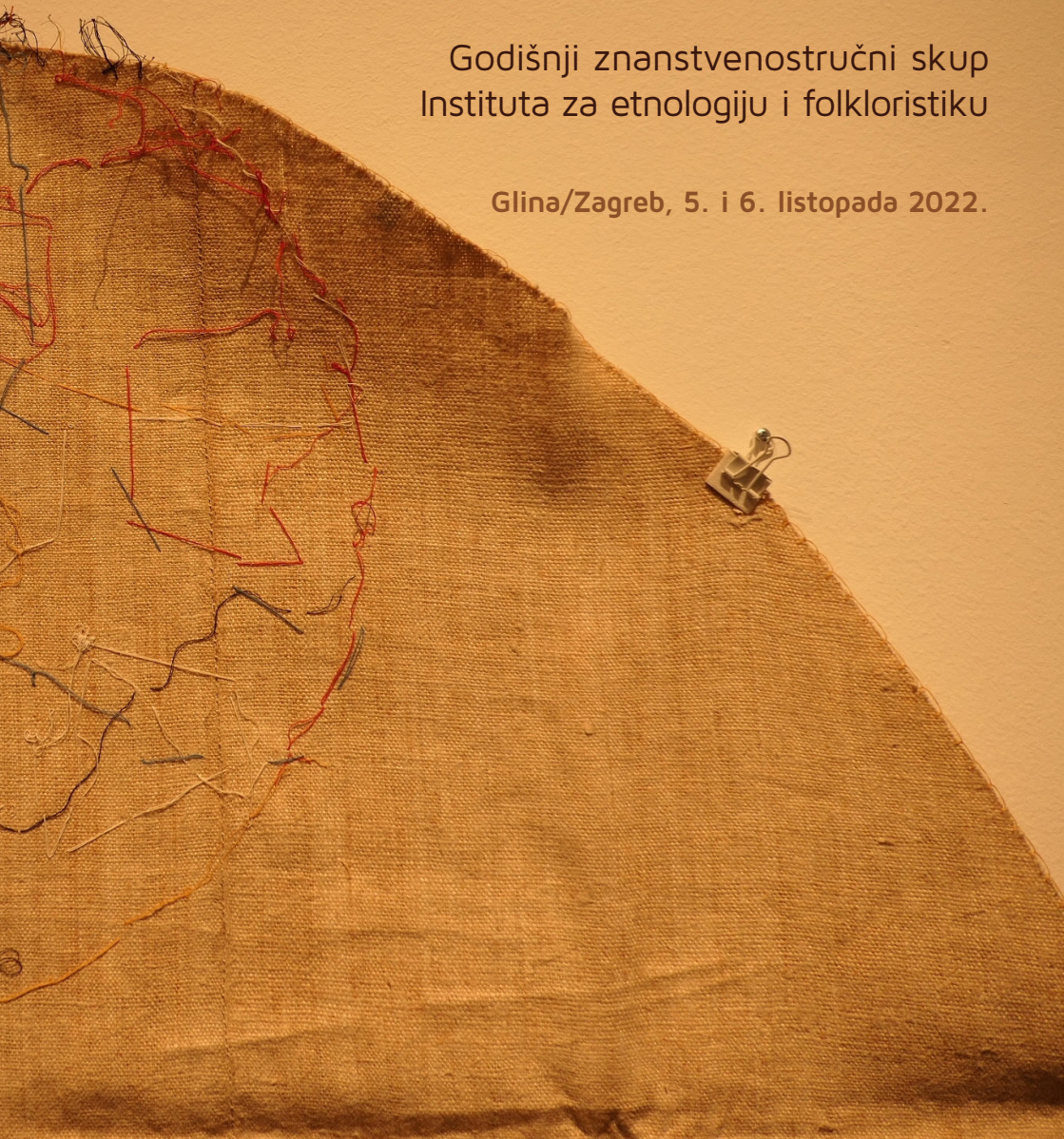

Banija kao metafora i metonimija

Godišnji znanstvenostručni skup
Instituta za etnologiju i folkloristiku

Glina/Zagreb, 5. i 6. listopada 2022.

Knjižica sažetaka:

Banija kao metafora i metonimija

Uredile:

Renata Jambrešić Kirin, Jelena Marković, Ines Prica i Ana-Marija Vukušić

Za nakladnika:

Iva Niemčić

Organizator skupa:

Institut za etnologiju i folkloristiku

Ilustracija na naslovnici:

Ivan Kožarić, rad *Gradovi*, iz ciklusa *Gradovi kraste*, 1971., MSU, Zagreb

Na pomoći u organizaciji skupa zahvaljujemo se Branki Bakšić Mitić, Ljubi Vrga te Suzani Šantek, voditeljici Knjižnice i čitaonice Glina te svim djelatnicama knjižnice. Na ustupljenom motivu na naslovnici zahvaljujemo se Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu i obitelji Ivana Kožarića.

BANIJA KAO METAFORA I METONIMIJA

Konceptualizacija Banije kao toposa "između metafore i metonimije" usmjerena je na istraživanje povijesnih i kulturnosimboličkih sadržaja koji se reaktiviraju, poništavaju ili inoviraju u mogućnosti suvremenog i proaktivnog mišljenja Banije. Svrhovitost i imaginativna snaga takvih koncepata jest u premašivanju zatečenog stanja "zamrznute ruinizacije" u kojem je prirodna katastrofa, osim fizičke devastacije mjesta, prostora i zajednica, nanovo mobilizirala i okorjele oznake njezina periferijskog statusa (rub, granica, provincija) i zamrlosti u srazu globalizacijskih i fragmentacijskih procesa. Iskoračiti u područje projekcije, pa i projektifikacije nade, obnove i regeneracije s druge strane, znači iznijeti na vidjelo zapuštene ili novootkrivene ljudske i prirodne potencijale koje je razorni potres razotkrio i kao dragocjene zametke obnove, ne samo u njezinim restauracijskim nego i transformativnim potencijalima. Materijalna i gospodarska obnova obitavališta i okoliša koja je zapela u administrativnim i političkim mrtvoudicama "odlaganja budućnosti" može se pokrenuti upravo iz mogućnosti kreiranja novih mentalnih mapa i imaginiranja budućnosti.

Za revitalizaciju i aktivno uključivanje lokalnog znanja kao ključnog aktera ovog procesa nužno je povezivanje sa stručnjacima iz različitih disciplina, sredina te područja djelovanja. Stoga pozivamo one koji mogu doprinijeti multiperspektivnom razumijevanju i smjelijem epistemološkom zasijecanju u ovaj egzemplarni krajolik s naglaskom na suvremeno stanje "između ruinizacije i regeneracije".

PROGRAM

SRIJEDA, 05. 10. 2022.

(GLINA, HRVATSKI DOM)

10:00 – 10:30 Okupljanje sudionika i otvaranje skupa

10:30 – 11:30 **1. SESIJA**

RENATA JAMBREŠIĆ KIRIN: "Ba(ba)nijska dilema".
Postoje li prirodne ili samo društvene katastrofe?

JELENA MARKOVIĆ: Smijeh je za one koji najviše
pate? Bilješke s Banije

SANJA LONČAR: Graditeljsko naslijeđe i prostorni
identitet Banovine ili Banije nakon potresa

SANJA HORVATINČIĆ: "Na Šamarici kao kod kuće".
Model spomen-područja kao podloga novih
promišljanja disonantne baštine odozdo

11:30 – 11:50 Rasprava

11:50 – 12:00 STANKA ZA KAVU

12:00 – 13:00 **2. SESIJA**

BOJAN MUCKO: Etnografski kolaž iz susjedstva

MIRNA TKALČIĆ SIMETIĆ: Potresne priče –
afektivna struktura povratka u petrinjski centar
"starog" života

ROMANA POZNIAK: Politike humanitarizma na
periferiji: između transformativnog potencijala i
neoliberalne kooptacije skrbi

NINA ČOLOVIĆ: Obrazovne politike i dijalektološka
slika Banije

13:00 – 13:20 Rasprava

13:20 – 14:30 STANKA ZA RUČAK

14:30 – 15:15 **3. SESIJA**

ANA RIZMAUL: Rad Društva *Terra banalis*

IRENA MIHOLIĆ: Banijski bubanj

JOŠKO ČALETA I TVRTRKO ZEBEC: “*Pjesme moje u škatuli stoje*” – projekt obnove ženskog tradicijskog pjevanja Banovine i Pounja

15:15 – 15:30 Rasprava

15:30 – 16:30 Razgovor s umjetnicima o Ba(ba)niji

NEBOJŠA BOROJEVIĆ

MARTINA GRBEŠA

NEBOJŠA SLIJEPČEVIĆ

ČETVRTAK, 6.10.2022.

(ZAGREB, IEF)

10:00 – 10:45 **4. SESIJA**

INES PRICA: Lokalno znanje: zanemareni kulturnoantropološki koncept i (re)konstrukcija svrsishodnih praksi regionalnog obitavanja

MATIJA KRIZMANIĆ: "Vremena se mijenjaju i mijenjat će se": etnografija Banije kao utopija

ANA OPAČIĆ: Začarani krug deprivacije Banovine: kako ga zaustaviti u cjelovitoj revitalizaciji

10:45 – 11:00 Rasprava

11:00 – 11:10 STANKA ZA KAVU

11:10 – 11:55 **5. SESIJA**

MATEA GRGURINOVIĆ: Medijska reprezentacija i retraumatizacija Banije nakon potresa. Što dvije godine poslije?

SANJA ĐURIN I BLAŽ BAJIĆ: Digitalne tehnologije kao akteri stvaranja transformativnih imaginarija ugroženih prostora

SUZANA MARJANIĆ: Bijela mačka na panju – foto Davora Pongračića /Cropix: detalj užasa Majskih Poljana nakon potresa 2020.

11:55 – 12:10 Rasprava

12:10 – 12:20 STANKA ZA KAVU

12:20 – 13:20 **6. SESIJA**

IVO TURK, REBEKA MESARIĆ ŽABČIĆ,

NIKOLA ŠIMUNIĆ: Prometna dostupnost kao čimbenik depopulacije/demografskog izumiranja Banovine

MARIJETA RAJKOVIĆ: Banovina/Banija – granice, migracije i sjecište kultura kroz rukopise HAZU

NENAD POKOS, DRAŽEN ŽIVIĆ, NIKOLA ŠIMUNIĆ:
Aktualni demografski trendovi i perspektive kao odrednice održivog razvoja Banovine

OLGA ORLIĆ: Banijski potres kao metafora solidarnosti? Ili što je solidarno u solidarnoj ekonomiji?

13:20 – 13:40 Rasprava

13:40 – 13:50 STANKA

13:50 – 14:35 Razgovor s umjetnicima o Ba(ba)niji

MONIKA HERCEG

MIROSLAV KIRIN

JAGODA KLJAIĆ

14:35 Okrijepa za sudionike

SAŽECI

RENATA JAMBREŠIĆ KIRIN

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

“Ba(ba)nijska dilema”.

Postoje li prirodne ili samo društvene katastrofe?

Za razliku od kazivanja o traumatičnim iskustvima koja su snažno obilježila život zajednica na području Banovine ili Banije – ratovi, masovna stradanja, raseljavanja, pandemija – stanovnici ove regije spremno, detaljno i retorički vješto pripovijedaju o svom doživljaju potresa od 29. prosinca 2020. godine. To, u pravilu, čine zato da bi svakodnevne osjećaje razočarenja, nepravde, nebrige, zapostavljenosti i bespomoćnosti suprotstavili evociranju sudbinskih trenutaka u kojima se strašna prirodna katastrofa pretvorila u slavljenje ljudskosti, solidarnog djelovanja i građanskog zajedništva. Kao što neučinkovita kafkijanska državna birokracija, politički pritisci i pastoralna grupiranja cementiraju osjećaje bezvrijednosti, frustriranosti i zakočenosti u prostoru i vremenu, tako narativna aktualizacija “dana D” ranjivom životu (često na egzistencijalnom rubu) vraća ljudskost, dubinu i emociju. Spoznaja da se potraga za smislom održivog života, odgovornim odnosom prema prirodi te solidarnim oblikom zajednice uvijek iznova zamišlja i kreira tamo gdje ju najmanje očekujemo, najvažniji je “banijski poučak” mojih terenskih istraživanja metodom “kuhinjskog stola” u posljednjih godinu dana.

JELENA MARKOVIĆ

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Smijeh je za one koji najviše pate?

Bilješke s Banije

Teška i traumatična prošlost stanovnika Banije u izlaganju se promatra iz perspektive afektivne naratologije na primjeru konkretnog terenskog istraživanja iz rujna 2021. godine. Analitička vizura ograničena je na specifične istraživačke situacije kojima je zajednički nerazmjerni težine prošlih iskustava i aktualne stvarnosti sugovornika s intenzitetom vedrine i humorističnih diskursa u pripovijedanju osobnih iskustva. Drugim riječima, narativno oblikovanje i posredovanje iskustva odvijalo se mahom u emocionalnim registrima koji “prikrivaju”, prešućuju i naizgled izuzimaju bol i patnju iz iskaza o prošlim iskustvima ponavljanoj stradanja, ekonomske i socijalne deprivacije, društvene i prirodne katastrofe. Naglasak izlaganja neće biti primarno na naracijama boli i patnje koje nastaju na ruševinama jezika, na njegovim fragmentima

i krhotinama, već na ironičnim i humorističnim komunikacijskim strategijama koje jamče snagu jezika i mogućnost izražavanja usprkos neskladu i antagonizmu između jezika i boli ljudi koji su po tko zna koji put doživjeli "neopisivo" stradanje. Konačni cilj je pokazati da se u pozadini medijskog poslijepotresnog narativa o "herojima života", rezilijentnim ljudima, punima humora i životne radosti, ljubavi prema kraju u kojemu žive i sl. paralelno odvija i paradigmatička priča o Filoktetu. Metaforički govoreći, priča je to o gnojnoj, užasnoj i devastirajućoj rani Banijaca u koju je nemoguće izravno gledati te kompleksnoj dinamici suosjećanja koje je moguće održati jedino komunikacijskim strategijama koje teže "balansu" između intenziteta boli i sposobnosti sugovornika da ju obuzdaju, prikriju ili prešute pa i humorom i (auto)ironijom.

SANJA LONČAR

Filozofski fakultet, Zagreb / Društvo Terra banalis, Glina / Ecovast

Graditeljsko naslijeđe i prostorni identitet Banovine ili Banije nakon potresa

Banovina ili Banija je dominantno ruralni prostor s brojnim povijesnim seoskim naseljima i malim povijesnim gradovima koji su gospodarska, ekonomska, društvena i kulturna središta regije. Urbane povijesne cjeline razvile su se na lokacijama koje obilježava kontinuitet naseljavanja i geostrateška važnost. Današnji izgled duguju najvećim dijelom urbanom i arhitektonskom oblikovanju tijekom 18. i 19. stoljeća, tijekom razdoblja Vojne krajine. Tijekom tog razdoblja, te kasnije u 20. stoljeću, nastao je i veliki broj građevina u ruralnom prostoru, između ostalog zgrade škola, crkava, kapela, župnih domova, vatrogasnih i društvenih domova i dr., koje su važne za identitet pojedinih mjesta i regije u cjelini. Potresi koji su u prosincu 2020. godine i tijekom 2021. godine pogodili regiju uzrokovali su oštećenja velikog broja građevina u gradskim i seoskim naseljima te nestajanje slojeva graditeljskog naslijeđa. Razbolje i situacija nakon katastrofe predstavlja kritični trenutak za identitet prostora, osjećaja mjesta, povijesne ambijente i graditeljsku baštinu, te pokazuje potrebu za promišljenom i planiranom brigom o prostoru i ljudima. U izlaganju se iznose primjeri iz inozemstva koji adresiraju dva ozbiljna izazova u području graditeljskog naslijeđa i prostornog identiteta: velik broj praznih i napuštenih građevina te novu izgradnju. Iznneseni primjeri mogu biti poticajni stručnjacima, lokalnim čelnicima i stanovnicima u iznalaženju mogućih rješenja na trenutne izazove uzrokovane potresom.

SANJA HORVATINČIĆ

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

“Na Šamarici kao kod kuće”. Model spomen-područja kao podloga novih promišljanja disonantne baštine odozdo

Reklamni slogan Spomen-područja “Bratstvo i jedinstvo”, objavljivan u dnevnim tiskovinama osamdesetih, glasio je “Na Šamarici kao kod kuće”. Reklama je posjetitelje privlačila fotografijom *Spomenika partizanskoj zakletvi*, “klimom pogodnom za zdravlje” te “memorijalnim i turističko-ugostiteljskim objektom s 90 kreveta B-kategorije”. Ovo spomen-područje bilo je jedno od dvadesetak srodnih prostornih cjelina sa statusom spomenika kulture, koji su, osim mapiranja povijesnih lokaliteta i čuvanja ambijenata iz NOB-a, za cilj imale ekološku skrb i ekonomski razvoj kroz uvođenje memorijalno-turističkih sadržaja pod upravom lokalnih SIŽ-ova. Kao i na brojnim drugim poprištima Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj, modernistički spomenički kompleks na Šamarici devedesetih je godina postao poprištem novih ratnih sukoba, a infrastrukturni objekti i okolna naselja devastirani su i opustošeni. Nakon traume ratnih sukoba, socijalno-ekonomske deprivacije Banije posljednjih desetljeća te aktualne migrantske i post-potresne krize, Kolacijeve betonske metafore partizanskih bajti više ne nude utisak da se nalazimo “kod kuće”. Na nešto doslovniji način, uvid u zaboravljene urbanističke planove Šamarice sa hotelima, skijalištima i jezerima, otvara Pandorinu kutiju urušenih vizija razvoja ovoga kraja iz razdoblja socijalizma. Ipak, puka materijalnost tih objekata tvori neraskidivu sponu sa sadašnjim oblicima života na tom području. Uvidom u arhivske materijale i komparacijom sa srodnom studijom slučaja, ponudit ću neka razmišljanja o pristupima ovom tipu disonantne baštine odozdo, kroz istraživački i aktivistički rad usmjeren na lokalne zajednice kao njezine neposredne dionike.

BOJAN MUCKO

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Etnografski kolaž iz susjedstva

Teme vezane uz suvremeni europski režim migracija i iregularizirana migrantska kretanja, u medijskom diskursu obično su reprezentirane viktimizacijskim scenama ljudi u pokretu zaglavljenih s vanjske strane teritorijalnih granica zemalja članica Europske unije. Na razini svakodnevnog života u području omeđenom granicama Europske unije,

navedene teme često se prezentiraju kao dio odvojene, paralelne stvarnosti. U Unsko-sanskom kantonu susjedne Bosne i Hercegovine, koji graniči s jugozapadnim dijelom Banije, već se godinama odvija svakodnevica stotina ljudi u pokretu zaglavljenih (na neodređeno) uz vanjski, jugoistočni rub "Europe". Obilježena je isključujućim politikama europskog režima migracija, lokalnom kriminalizacijom solidarnosti i naturalizacijom različitih oblika strukturnog nasilja (s obje strane granice), a isprepletana je sa svakodnevicom raznih lokalnih i međunarodnih aktera unsko-sanskog humanitarnog režima. Izlaganje je bazirano na etnografskim bilješkama nastalim kroz volontersko priključivanje radu međunarodnih, neformalnih, pro-migrantski orijentiranih kolektiva koji u praksi povezuju različite oblike aktivizma i humanitarizam, a potisnute su u ilegalizirano humanitarno podzemlje. Etnografske potencijale bilježaka nastalih tijekom terenskih istraživanja krajem 2020. godine i tijekom 2021. godine, u raznim medijima, preispitujem iz perspektive multimodalnog pristupa etnografskom istraživanju diskursa, praksi i aktera europskog režima iregulariziranih migracija upetljenih u "regularnost" svakodnevice.

MIRNA TKALČIĆ SIMETIĆ

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Potresne priče – afektivna struktura povratka u petrinjski centar "starog" života

Urušavanje i statička destabilizacija objekata u užem središtu grada Petrinje nakon razornog potresa 29. prosinca 2020. godine doveli su do privremenog izmještanja mnoštva važnih sadržaja u rubnije smještenu kontejnersku poslovnu zonu, nazvanu *Centrom novog života*. Dok su egzistencijalni uvjeti života pojedinaca u različitoj mjeri poljuljani potresnim zbivanjem i poslijepotresnim kriznim upravljanjem, narušavanje vitalnih parametara gradskog života kroz navedene procese ruinizacije i izmještanja ostavilo je tragā na razini čitavog kolektiva. Godinu i pol nakon potresa moguće je svjedočiti transformaciji onih ruševina u centru grada koje su određene kao zaštićeno kulturno dobro. Riječ je o njihovoj stabilizaciji i zaštiti postavljanjem različitih potpornih mehanizama i limenih krovića na objekte ili njihove sačuvane dijelove, a sve s namjerom provođenja konzervatorski navođene obnove središta grada. Cilj je ovog izlaganja trostuki. Njime ću ponajprije nastojati zahvatiti temporalnu pomutnju koju ruševine (ali i proces njihovog ojačavanja) uzrokuju kod mnogih stanovnika Petrinje, a odnosi se na usporednu pojavu reminiscencija na razdoblje Domovinskog rata i poslijeratne obnove te nastojanja zamišljanja budućnosti obnovljenog grada koja se raspršuju

u domeni nerealiziranih obećanja, rokova, ideja, planova i poduprtih dijelova negdašnjih objekata. Nadalje, cilj je ocrutati kako *ruševine-kao-kulturno-dobro* postaju mjestom prijepora između državne i gradske razine politika upravljanja procesom obnove te potreba i želja građana, čija se svakodnevica često utapa u atmosferi čekanja, beznađa, apatije i straha, prožetoj tjeskobom višedesetljetnih iskustava preklapajućih kriza kojima se ne nazire kraj. Posljednji cilj izlaganja odnosi se na potragu za nadom u skiciranom krajoliku beznađa – odakle niču njezini izboji, kako bivaju potirani i na koje načine takva “afektivna struktura” (Knight 2021) poslijepotresnog razdoblja utječe na mogućnosti i potrebe za društvenim djelovanjem kod stanovnika Petrinje?

ROMANA POZNIAK

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Politike humanitarizma na periferiji: između transformativnog potencijala i neoliberalne kooptacije skrbi

Nastavno na istraživanje provedeno u sklopu autoričine disertacije, izlaganje će kroz povijesnu i kulturnoantropološku perspektivu predstaviti ishodišta, politike i prakse humanitarne industrije. Od samih začetaka u 19. stoljeću, humanitarizam je obilježen hijerarhiziranim pristupom pomoći koji stvara jaz između “pomagača” i “korisnika”, a u posljednjih nekoliko desetljeća slovi i kao privlačna profesija, usprkos kritici usmjerenoj prema *NVO-izaciji* solidarnosti i komodifikaciji humanitarne pomoći. Oslanjajući se na tu kritiku, izlaganje će se fokusirati na antagonizme karakteristične za humanitarizam, među koje spada i odnos između transformativnog potencijala afektivnog rada (usp. Weeks 2007; Reed 2020) u organizacijama/inicijativama civilnog društva i neizbježne participacije tih organizacija u neoliberalnim režimima rada ili, pak, odnos između “samoorganiziranih” skupina volontera i etabliranih humanitarnih organizacija. Istraživanje prijepora i proturječnosti humanitarnoga rada u kontekstu izbjeglištva i iregulariziranih migracija ponudit će okvir za promišljanje i moguću analizu politika “pomoći” i “obnove” na Baniji.

NINA ČOLOVIĆ

Arhiv Srba u Hrvatskoj, Zagreb

Obrazovne politike i dijalektološka slika Banije

U dominantnom i manjinskom obrazovanju standardni jezici i dalje čine temeljnu podlogu za konceptualizaciju i provedbu nastave, s oskudnim alatima i podrškom u zahvaćanju dijalektološke i govorne građe. Govorne mreže, organski građene u kontekstu istočnohercegovačke (i)jekavske štokavštine, nagrizane su visokom razinom depopulacije, u uvjetima nacionalističkih ratova i ekonomske devastacije, odražavajući puteve kretanja stanovništva na području Banije. Sakupljanje, dokumentiranje i analiza područnih govora, kao i njihova integracija u nastavu, rekonstruirati te mape, iskustva i znanja relevantna za život ljudi na Baniji. Također kreira i kritičke temelje za sagledavanje odnosa između jezika i etniciteta te odnosa jezika kao predmeta i sredstva podučavanja prema jeziku kao svakodnevnici koju govornici žive. U ovom izlaganju razmotrit će se načini na koje obrazovne politike odgovaraju na složenu sociolingvističku situaciju na banijskom području, kao i sagledati moguće transformacije trenutnoga pristupa jeziku u obrazovanju.

ANA RIZMAUL

Srednja škola Glina / Društvo Terra banalis, Glina

Rad Društva Terra banalis

Društvo "Terra banalis" okuplja entuzijaste – znanstvene, kulturne i stručne djelatnike te ostale građane i pravne osobe zainteresirane za istraživanje, vrednovanje, obnovu i prezentaciju kulturne baštine prostora koji se povijesno nazivao Banski kraj, Banska krajina, Banska granica, Banal Grenze, Banija, Banovina, itd., a geografski se nalazi u porječju Save, Gline, Kupe i Une, sa suhom međom prema Bosni i Hercegovini. Društvo je osnovano 2015. godine sa sjedištem u Glini, a do danas je pokrenulo i održalo niz istraživačkih, obrazovnih, kulturnih i popularnih aktivnosti i događanja. U izlaganju će biti prezentirani neki od projekata Društva kao što su Referentni i interpretativni centar za povijest Vojne krajine, Povijesne postrojbe 1. i 2. banske pukovnije, Kulturni krajolik Zrinska gora, serije javnih predavanja, Noć muzeja i Dani europski baštine.

IRENA MIHOLIĆ

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Banijski bubanj

Bubanj je vjerojatno u svojim početcima bio signalnog karaktera, ali je kasnije, udružen sa dvjema sviralama, postao dijelom tria koji je, prema Stjepanu Stepanovu, bio neizostavan u privatnim i društvenim susretima. Taj je trio bio namijenjen isključivo pratnji plesa ili je ponekad bio uključen u običaje, ali nikad se uz tu glazbu nije pjevalo. U izlaganju ću predstaviti današnje stanje na terenu i pokušaje rekonstrukcije te ga usporediti s gradivom koje je u prošlosti prikupljeno i pohranjeno u Repozitoriju Instituta za etnologiju i folkloristiku, kao i s objavljenim stručnim i znanstvenim radovima uz glazbene primjere. Upravo su ti izvori bili ključni za pokušaje rekonstrukcije za potrebe amaterskog izvođenja tradicijske glazbe i plesa na sceni, jer se pokazalo da je sjećanje na taj sastav u kolektivnom memoriji bilo pomalo zamagljeno. Slijedom te činjenice te posebnosti regije u kojoj se izvodila glazba na bubnju i sviralama, nameće se pitanje tko bi se danas, zašto, na koji način i za koga upustio u obnovu tradicije sviranja banijskog bubnja i svirala?

JOŠKO ČALETA

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

TVRTKO ZEBEC

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

“Pjesme moje u škatuli stoje” – projekt obnove ženskog tradicijskog pjevanja Banovine i Pounja

Međunarodna smotra folkloru u Zagrebu se u svojih pedeset i šest godina postojanja na različite načine prilagođavala društvenim uvjetima i vremenu u kojem se organizirala. Tematske su se Smotre, koje je 1993. uvela tadašnja umjetnička voditeljica Zorica Vitez, dosad pokazale najboljim načinom primjene stručnoga etnološkog i folklorističkog znanja i rezultata istraživanja, a ujedno su i dobar način dokumentiranja stanja na terenu. Obnova je stalna potka koja se provlači u produkciji i scenskoj prezentaciji pjesama, plesa, običaja, nošnji, igara, pa se primjećuje da je Smotra utjecala i na vraćanje nekih pojava u život iako smo već mislili da su potpuno zaboravljene i da je upitan smisao njihove obnove. Isticanje etnografske baštine Banovine i Pounja na Smotri 2017. godine te angažiranje trinaest kulturnih udruga s toga područja potaknulo ih je na snažnije aktivnosti od onih na koje su dotada navikli. Pandemija i potres negativno su utjecali na njihovo djelovanje. Ovogodišnji mali projekt obnove ženskoga pjevanja

na Banovini i u Pounju, u kojem smo u okvirima Smotre uz stručno i umjetničko angažiranje ansambla *Harmonija disonance* potaknuli šest pjevačkih skupina, pokazuje se kao vrijedan doprinos obnovi tradicijskoga pjevanja i vrlo konkretan rezultat primijenjene etnomuzikologije. Glavna karakteristika hrvatske vokalne tradicijske glazbe je raznovrsnost glazbenih žanrova i stilova koji su se tijekom povijesti izvodili, prenosili i, s novim generacijama, modificirali na sebi svojstven način. Slijedom spomenutih činjenica, arhaična pjevanja ostaju u (kolektivnom) pamćenju zajednice – u sjećanjima, u glazbenoj praksi starijih generacija ili pak zabilježena na snimkama kazivača s terena. Prijenos znanja danas se zbog spomenutih razloga ne odvija isključivo usmenim putem već i učenjem koje uključuje slušanje arhivskih snimaka ili pak rekonstrukciju pjevanja putem notnih zapisa. Treba istaknuti činjenicu da danas postoji sve veći interes pjevača izvan lokalne zajednice koji žele ovladati različitim vokalnim stilovima. Jedan od načina na koji dolaze do novih spoznaja o tradicijskom glazbovanju jest neposredan susret s kazivačima, nositeljima tradicije. U tom slučaju, učenje se temelji na metodi ponavljanja i imitacije, koja je bila jedina metoda prijenosa znanja u prošlosti. Ponavljanjem i imitacijom pjevanja kazivača, puno jasnije i posrednije nego na audio zapisu ili pak notnoj transkripciji, usvajaju se specifičnosti pojedinog glazbenog stila pjevanja. Može se zaključiti da je ovakva vrsta učenja, koja podrazumijeva susret s lokalnim kazivačima, sveobuhvatan i najefikasniji način prijenosa znanja. U izlaganju će biti prikazane različite faze projekta obnove ženskog tradicijskog pjevanja Banovine i Pounja s nadom da će se konkretni rezultati moći pratiti u budućnosti.

INES PRICA

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Koncept lokalnog znanja i (re)konstrukcija svrsishodnih praksi regionalnog obitavanja

Izlaganje razmatra primjenjivost antropološkog koncepta *lokalnog znanja*, inače već iskušanog mehanizma revitalizacije ugroženih područja svijeta, unutar postojećih *diskursa obnove i razvitka* Banije. Sadržaj ovog pojma rekonstruira se na položajima između baštinske i neoliberalne paradigme, lokalne zajednice i centraliziranih državnih koncepcija, između svakodnevnih i poslovnih jezika, na mjestu pronicanja propagandne retorike i projekcija budućnosti putem obećanja i obmana kao sredstava njezine nesagledive odgode. Lokalno znanje se tako, prije nego u smislu dijakronijske stečevine iskustava, ukazuje kao operabilni preostatak ovih aktualnih viškova, pa time i potencijal konkretnog "mišljenja Banije" izvan utopijskih ali i distopijskih narativa.

MATIJA KRIZMANIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

**“Vremena se mijenjaju i mijenjat će se”:
etnografija Banije kao utopija**

U ovome ću izlaganju predstaviti utopiju kao metodu te koncept svakodnevne utopije kroz etnografsko istraživanje u jednom Banijskom selu – Viduševcu. Nadilazeći utopiju kao književni žanr i estetski izraz, koncept utopije koristim kao vodilju svojeg etnografskog terena, ali i interpretacijski te komunikacijski okvir istraživanja i razgovora s kazivačima. Na taj način, utopiju ne promatram kao statičnu i sveobuhvatnu cjelinu, nego koristeći njezine inherentne odrednice “onoga što (još) nije”, “onoga željenoga” i “onoga mogućega”, kazivače promatram kao pripovjedače i kreatore utopije kroz komunikacijski proces i narativ, a samu utopiju promatram kao procesualnu, komunikacijsku i individualnu naraciju o budućnosti. Zato etnografska utopija nije žanr, već narativ imaginacije budućnosti. Pritom, svakodnevne utopije razumijevam kao sklop fragmentiranih umještenih toposa životnih priča i svakodnevnih praksi, a predstavljaju imaginaciju lokalne, regionalne i nacionalne budućnosti. Kao takve, svakodnevne utopije nastaju kroz i predstavljaju komunikaciju triju temporalnosti s obzirom na to da opisuju budućnost, artikulirane su u sadašnjosti oslanjajući se na prošlost. Uzimajući artikulaciju svakodnevnih utopija kao želje, kao mogućnosti i kao očekivanja, u radu ću kroz kazivanja i svakodnevne prakse kazivača ukazati na važnost razumijevanja tih triju kategorija i njihovu raznolikost te na njihov međuodnos, s posebnim naglaskom na afektima i emocijama koji prevladavaju i vode kazivače kroz imaginaciju budućnosti. Na kraju, analizu umještam u kontekst života kazivača, prostora i vremena, razumijevajući svakodnevne utopije kroz njihovu (ne)potencijalnost u transformaciji sadašnjosti. Budući da etnografiju provodim u selu na Baniji, iskustvo kazivača istovremeno je metonimijski izraz svakodnevnoga života u kontekstu Banije – dvostruko nevidljiv zbog položaja u blizini grada, a regionalno osnažen sviješću o očuvanju baštine. Iz takvog etnografskog pristupa, koji opisuje percipirane (ne) mogućnosti i pasivnosti stanovnika banijskog sela te Banije i njihove svakodnevne izazove, proizlazi da su svakodnevne utopije oblik naracije o budućnosti izvan okvira razvojnih politika, obilježen nostalgijom, žudnjom i nekropolitikama.

ANA OPAČIĆ

Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Zagreb

**Začarani krug deprivacije Banovina:
kako ga zaustaviti u cjelovitoj revitalizaciji?**

Zašto je područje Banovine desetljećima slabije razvijeno u odnosu na prosjek Republike Hrvatske? I ne samo da zaostaje, nego se jaz nejednakosti značajno produbljuje. Značajan dio uzroka zasigurno leži u nepovoljnim strukturalnim čimbenicima, poglavito razdoblju Domovinskog rata, deindustrijalizaciji i privatizaciji tijekom razdoblja tranzicije. No, ti čimbenici nisu dovoljni da bi nam objasnili kompleksan proces desetljećima dugog zaostajanja ovog područja. U ovom izlaganju pokušat ćemo objasniti mehanizam "začaranog kruga deprivacije" Banovine koja se poglavito temelji na unutarnjim procesima razvoja te kako nam isti može pomoći u planiranju procesa revitalizacije. Začarani krug deprivacije temelji se nejednakostima u pozicijama moći koji se odvijaju unutar Banovine i u relaciji prema vanjskim strukturama. Početak ciklusa čine strukturalni preduvjeti (bilo pozitivni ili negativni) koji stvaraju pritisak na lokalnu zajednicu i od koje se očekuje da svojim strukturama, djelovanjem, diskursom i načinom kako aktivira resurse odgovori na taj pritisak. Ukoliko lokalna zajednica ne reagira adekvatno i pokaže se ranjivom, postaje prijemčljiva za različite oblike eksploatacije i opresije donositelja odluka i aktera izvan nje. Upravo to se često puta događalo na području Banovine. Nadalje, kada lokalne strukture uoče da su društveni resursi ograničeni i da se zbog odnosa prema vanjskim akterima neće značajnije razvijati, počinju se događati unutarnji sukobi i borba za ograničene resurse, što produbljuje nepovjerenje i nejednakosti. Posljedično, zajednica zadobiva prostornu stigmdu pa i autostigmdu što potvrđuje poziciju bespomoćnosti i omogućuje produbljivanje začaranog kruga. Dinamiku složenih unutarnjih procesa koji zajednički stvaraju začarani krug deprivacije treba imati na umu kako bi se moglo predložiti odgovarajuća načela revitalizacije, a koji bi bili zalog njegova dokidanja. Sukladno tomu, predložiti će se određeni principi razvoja koji su važni za promjenu a) odnosa Banovine i njena okruženja, b) odnose među unutarnjim strukturama te c) odnose stanovnika prema Banovini kao njihovoj zajednici i području življenja.

MATEA GRGURINOVIĆ

novinarka i istraživačica, Zagreb

Medijska reprezentacija i retraumatizacija Banije nakon potresa. Što dvije godine poslije?

Logika medijskog polja usmjerena je ka skandalizaciji te brzoj i površnoj proizvodnji sadržaja, dok se medijskom pažnjom danoj nekoj temi "nagrađuje" određeni oblik reprezentacije. Ubrzo nakon razarajućeg potresa na Baniji sve medijske kuće pohitale su na mjesto potresa. Većina izvještavanja usredotočila se na tragediju i osobne priče, bez prevelikog osvrtnja na sistemsko zapuštanje tog područja. Novinarstvo o traumi (eng. *trauma journalism*; *trauma-informed journalism*) bazira se na empatičnom i etičnom izvještavanju o traumatičnim događajima koje ne produbljuje nastalu traumu. U izlaganju ćemo se baviti izvještavanjem o potresu, proizvodnjom medijske pažnje te što se događa sada, dvije godine nakon potresa kada su se reflektori (pre)usmjerili na neke druge teme.

SANJA ĐURIN

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

BLAŽ BAJIČ

Filozofski fakultet, Ljubljana

Digitalne tehnologije kao akteri stvaranja transformativnih imaginarija ugroženih prostora

Većina humanističkih znanstvenika danas je suglasna oko toga da su digitalno i nedigitalno povijesno uvjetovani i da se podupiru na više načina. Prema Davidu M. Berryju (2014), digitalizacija je već postala toliko duboko integrirana u naš život da smo ušli u "postdigitalni svijet", gdje je digitalno "potpuno povezano sa svakodnevnim životom i čini njegov sastavni dio" i "unosio u naše svakodnevno okruženje sloj digitalnog" (Berry 2014: 3, 47). No, kako su primijetili Tomi i Mikko Dufva (2019: 18), za većinu ljudi digitalno ostaje "apstraktno i teško ga je shvatiti". Digitalni mediji i tehnologije transformiraju odnose čovjeka i okoliša u osjetilnim, afektivnim, diskurzivnim i praktičnim aspektima. Na primjer, digitalna estetizacija zaštićenih okoliša može, unatoč (ili upravo zbog) promicanja "svijesti o okolišu", ometati nastojanja da se ublaže učinci globalnih ekoloških i klimatskih promjena. Mia Bennett (2020) je pokazala kako "pitoreskno" i "sublimno, uzvišeno" – kao dvije trenutno hegemonijske estetske kategorije okoliša – izazivaju

osjećaj strahopoštovanja, melankolije i rezignacije te dovode do osjećaja bespomoćnosti i voajerizma, koji vrlo lako mogu inhibirati akciju. Umjesto toga, ona se zalaže za druge kategorije kojima bi se poticale efektivne, a ne afektivne etike brige o okolišu i upravljanje. Ovim izlaganjem željeli bismo skrenuti pozornost na efektivne i afektivne moći digitalnih tehnologija i propitati mogućnosti njihove mobilizacije u svrhu revitalizacije devastiranih područja. Drugim riječima apstraktno poimanje digitalnih tehnologija nadomjestit ćemo promišljanjima mogućnosti konkretnih, osnažujućih, proaktivnih, kreativnih, inspirativnih učinaka digitalnih tehnologija na ruinirane okoliše poput Banije stradale u potresu.

SUZANA MARJANIĆ

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

**Bijela mačka na panju – foto Davora Pongračića /Cropix:
detalj užasa Majskih Poljana nakon potresa 2020.**

Razlikovnu odrednicu specizma između petišizma i odnosa prema ostalim (utilitarnim) životinjama dokumentirala bih na nedavnom primjeru tragičnoga potresa na Baniji 29. prosinca 2020. godine, i to iz dvostruke niše: razgovora s aktivistima/aktivisticama – volonterima/volonterkama koji/e su pomagale u spašavanju životinja nakon razornoga potresa na Baniji te dokumentacijom i interpretacijom odabranih medijskih fotografija detalja užasa. Zamjetno je da su u izboru online portala *Index Magazin* kao najemotivnije fotografije potresa u Petrinji i Glini odabrane upravo one koje dokumentiraju tragičnu sudbinu ljudi i njihovih životinja, uglavnom utilitarnih domaćih životinja, no jednako tako i kućnih ljubimaca. Kao što se moglo vidjeti iz medijskih priloga, ljudi koji su stradali na Baniji navikli su na bijedu i u toj bijedi suživota sa svojim životinjama u seoskim domaćinstvima većina je razvila u toj utilitarnosti i suosjećajan odnos prema svojim životinjama. Navodim tragičan primjer, koji je zabilježila novinarka Maja Sever, koja je na društvenim mrežama objavila video koji dokumentira svakodnevicu Milice Lončar, koja nakon potresa "brine za svoje krave, grli ih i ljubi te priča da ih moraju podmititi jer su se uplašile potresa koji je malo koga ostavio ravnodušnim". Novinarka je uz navedenu objavu zapisala sljedeći komentar: "Kada se zapitate zašto ti ljudi spavaju u dvorištu, a ne odu u privremeni smještaj negdje u grad, pogledajte ovaj video" (*Index.hr*, 2021). No, jednako tako aktivisti/ice nailazili su i na prizore napuštenih pasa vezanih na lance u okućnicama, što vodi drugoj strani specističke životne priče.

IVO TURK

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

REBEKA MESARIĆ ŽABČIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

NIKOLA ŠIMUNIĆ

JU Zavod za prostorno uređenje Ličko-senjske županije, Gospić

Prometna dostupnost kao čimbenik depopulacije/demografskog izumiranja Banovine

Banovina spada u red hrvatskih regija s najnepovoljnijim demografskim obilježjima. U Domovinskom ratu ovaj je prostor bio okupiran te je pretrpio značajna razaranja, što je izrazito nepovoljno djelovalo na već od ranije loše demografske prilike. Razorni potresi u prosincu 2020. godine dodatno su pogoršali već postojeće vrlo nepovoljno ekonomsko stanje što ima i svoje demografske reperkusije. Uz to, u kontekstu prometne dostupnosti, Banovina ima izražena periferna obilježja, što dodatno nepovoljno utječe na demografsku situaciju. O tome koliko je demografsko stanje nepovoljno najbolje svjedoči činjenica da je Banovina maksimum naseljenosti zabilježila davne 1931. godine kada je prostor Banovine definiran u ovome radu imao 173170 stanovnika, da bi prema prvim rezultatima popisa stanovništva iz 2021. brojao samo 45846 stanovnika (indeks promjene 26,47). Broj stanovnika kontinuirano opada od 1953. godine, a posebno je izražen nakon 1991. godine. U radu je istražen utjecaj loše prometne dostupnosti banovinskih naselja (u odnosu na županijsko središte Sisak) na promjenu broja stanovnika u razdoblju od 1971. do 2021. godine. Može se zaključiti da prometno slabije dostupna naselja u pravilu imaju i izraženiju depopulaciju, što lošu prometnu dostupnost svrstava u red najznačajnijih nepovoljnih čimbenika postojećeg, krajnje nepovoljnog demografskog stanja.

MARIJETA RAJKOVIĆ IVETA

Filozofski fakultet, Zagreb

Banovina/Banija – granice, migracije i sjecište kultura kroz rukopise HAZU

Izlaganje se temelji na povijesnim izvorima i etnografskom građivu, prvenstveno rukopisima Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU) o selima iz okolice Dvora na Uni: Pedalj i Stupnica koje je zapisao Rade Bosnić. Kao suradnik akademijina Zbornika za narodni život i običaje, ovaj učitelj i etnograf, prema *Osnovi za sabiranje i*

proučavanje građe o narodnom životu Antuna Radića monografski je obradio navedena sela 1909. godine. U izlaganju se prikazuje istraživani granični prostor (Osmanskog Carstva, Austro-Ugarske Monarhije, Vojne krajine, Jugoslavije, odnosno Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine), najvažniji migracijski tokovi (unutar i preko granica) te komunikacije i interakcije stanovništva različitih etničkih pripadnosti. Koristeći teorijske pristupe studija granica, studija migracija i identiteta, iz navedenih monografskih rukopisa iščitavaju se kulturni procesi između domicilnog i migratornog stanovništva, transformacija identiteta na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće (posebice pretvaranje religijskog identiteta (pravoslavno stanovništvo) u etnički identitet (Srbi). U zaključku se propituju utjecaji povijesnih događanja na poimanja Banije/Banovine kao periferije tijekom 20. stoljeća, život lokalnog stanovništva u suvremenosti te mogućnosti revitalizacije i postajanja useljeničkog područja.

NENAD POKOS

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

DRAŽEN ŽIVIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

NIKOLA ŠIMUNIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

Aktualni demografski trendovi i perspektive kao odrednice održivog razvoja Banovine

Kvantitativna i kvalitativna obilježja kretanja i razvoja stanovništva važna su odrednica održivog razvoja i prostorne otpornosti u njihovom širem društvenom/socijalnom kontekstu. Prema formalnim statističkim parametrima područje Banovine ubrajamo među demografski najugroženija, odnosno izrazito periferna područja Hrvatske, što je rezultat dugotrajnog djelovanja različitih destabilizacijskih čimbenika demografskoga razvoja i ukupnog razvojnog (gospodarskog) zaostajanja u odnosu na Hrvatsku u cjelini. Prostorni je okvir analize određen geografskim poimanjem Banovine, koja okuplja ukupno 311 naselja administrativno organiziranih u osam općina (Donji Kukuruzari, Dvor, Gvozd, Hrvatska Dubica, Jasenovac, Majur, Sunja i Topusko) i tri grada (Glina, Hrvatska Kostajnica i Petrinja), a koja su sastavnicom Sisačko-moslavačke županije. Vremenski okvir istraživanja omeđen je, ponajprije, popisima stanovništva 2011. i 2021. godine. Svrha analize je omogućiti recentan uvid u osnovna dinamička i strukturna obilježja analiziranog područja, s ciljem utvrđivanja i prepoznavanja ključnih aktualnih demografskih trendova, budućih perspektiva i najvažnijih populacijskih

izazova društvenog i gospodarskog razvoja. U tom kontekstu analizirat će se dostupni i relevantni podatci popisne, vitalne i migracijske statistike na razini naselja, gradova/općina i Banovine u cjelini. Preliminarna analiza pokazuje da je riječ o prostoru koji se nalazi u dubokoj demografskoj regresiji. Nju indiciraju sljedeći pokazatelji: ukupan je broj stanovnika između 2011. i 2021. (prvi rezultati) smanjen za 24,7% (*demografsko izumiranje* kao tip intenziteta međupopisne promjene); prirodni je pad od 1. siječnja 2011. do 31. prosinca 2020. iznosio -6206 stanovnika; negativna neto migracijska bilanca (razlika broja doseljenih i odseljenih) u istom je periodu iznosila -9929 stanovnika; demografska je bilanca bila izrazito negativna (-16.135 stanovnika), što upućuje na jako demografsko pražnjenje prirodnim (38,5%) i mehaničkim putem (61,5%). Proces demografskog starenja u uznapređovaloj je uzlaznoj putanji što strukturno-demografske karakteristike postavlja u središte nepovoljnih dugoročnih odrednica demografskog, društvenog i gospodarskog razvoja. Buduća obilježja naseljenosti Banovine, dakako, neće ovisiti samo i jedino o užim demografskim zakonitostima kretanja i razvoja stanovništva (a one su ionako sve nepovoljnije), nego i o široj brizi društva kako u kontekstu što bržeg i efikasnijeg otklanjanja posljedica potresa tako i u smislu primjene koncepta "deperiferizacije" kao poželjnog razvojnog okvira ukupne revitalizacije prostora i njegova stanovništva.

OLGA ORLIĆ

Institut za antropologiju, Zagreb

Banijski potres kao metafora solidarnosti? Ili što je solidarno u solidarnoj ekonomiji?

Eksplzija volonterstva i humanitarnih akcija (od osiguravanja privremenih (?) smještajnih kapaciteta do redovite opskrbe hranom i ostalim potrepištinama) koja je uslijedila nakon banijskog potresa ukazala je, između ostalog, i na brojne probleme generirane (ne)djelovanjem države. Potreba brzog i neposrednog djelovanja aktivirala je solidarnost građana, kao i u slučaju brojnih drugih humanitarnih akcija (usp. Brković 2014). U to sam vrijeme dobila dva novinarska upita s molbom da komentiram bezuvjetno mobiliziranu solidarnost građana Hrvatske (ali i ne samo njih!) na tom ekonomski i socijalno depriviranom području. Novinari su mi se obratili kao voditeljici projekta o solidarnoj ekonomiji, s molbom da komentiram solidarnost, uključivo i onu međuetničku, s obzirom na to da se radi o području na kojem živi i srpsko stanovništvo. Ipak, morala sam preskočiti ovu primamljivu ponudu stoga što prakse koje analiziramo u okviru projekta nisu (primarno) humanitarnog karaktera. Taj me upit

ujedno podsjetio na opasku projektnih evaluatora o tome kako bi bilo dobro u projekt uključiti i solidarnost koja se ispoljava u humanitarnim djelovanjima. Međutim, takav aspekt solidarnosti isključen je namjerno iz fokusa istraživanja. Razloge za to najbolje opisuju uvodne rečenice Mary Douglas u predgovoru reizdanja "Eseja o daru" Marcela Maussa iz 1990. godine u kojima ističe kako se između primatelja i davatelja stvaraju nejednaki odnosi moći. Time se nadovezala na Maussovu tezu da je dar koji ničime ne potiče solidarnost svojevrsna kontradikcija, a za njega je jedna od važnijih uloga dara kreiranje solidarnosti, odnosno reciprociteta koji sudionike stavlja u ravnopravan položaj. Solidarnost koja ne generira nejednakost, koja se temelji na reciprocitetnim odnosima te ujedno pokušava zadovoljiti i sebične i altruistične potrebe svih uključenih aktera je solidarnost koju u okviru navedenog projekta istražujemo na tlu Hrvatske, prvenstveno u sferi ekonomije. Stoga će mi u ovom izlaganju Banija, odnosno banijski potres percipiran kao fokalno mjesto iskazivanja solidarnosti poslužiti kao polazište za pokušaj jasnijeg razdvajanja solidarnosti u solidarnoj ekonomiji od solidarnosti općenito.